

**TOPLUMSAL
CİNSİYET
VE
KADIN FOLKLORU
YAZILARI**

**Editör
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU**

Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Folkloru Yazıları

Editör

DOÇ. DR. MEHMET ALİ YOLCU

Paradigma Akademi

Şubat - 2019

Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Folkloru Yazıları

Editör: Mehme Ali YOLCU

ISBN: 978-605-2292-77-8

Sertifika No: 32427

Matbaa Sertifika No: 21318

Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım

Fetvane Sokak No: 29/A

ÇANAKKALE

Tel: 0531 988 97 66

Mizanpaj: Fahri GÖKER

fahrigoker@gmail.com

Dizgi: Gürkan ULU

gurkanulu@gmail.com

Kapak Tasarım: Gürkan ULU

Matbaa Adres:

Ofis2005 Fotokopi ve Büro Makineleri San. Tic. Ltd. Şti.

Davutpaşa Merkez Mah. YTÜ Kampüsü

Güngören / Esenler

İSTANBUL

Kitapta yer alan bölüm içeriklerinin bilimsel ve yasal sorumlulukları yazarlarına aittir.

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde çoğaltılamaz.

Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığında alınan bandrol ve ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Paradigma Akademi – Şubat 2019

Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Folkloru Yazıları

Editör

DOÇ. DR. MEHMET ALİ YOLCU

Paradigma Akademi

Şubat - 2019

SUNUŞ

20. yüzyılın ilk yarısında sosyal bilimlerde ortaya çıkan feminist yaklaşımların folklorla sirayet etmesinin üzerinden çok fazla zaman geçmemiştir. Folklorun ana taşıyıcıları olan kadınlara yönelen akademik ilgi, 1970'lerden itibaren özellikle Amerikan folklor araştırmalarını etkilemiş, daha sonra bu durum dünyaya yayılmıştır. "Kadın folkloru" kavramı, kadının icra ettiği, kadının merkezinde yer aldığı folklorun toplumsal cinsiyet tabanlı araştırılmasına verilen addır. Türkiye'de son yıllarda bu minvalde çalışmalar artmış olmakla birlikte henüz yeterli derecede değildir. Kadın folkloru çalışmalarında klasik folklor yöntemlerinin dışında yeni derleme, inceleme yöntemleri ve yaklaşımları geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda elinizdeki bu kitap, halk bilimi, sosyoloji, Türk dili ve edebiyatı alanlarında uzman akademisyenlerin, kadın örgütlenmesi konusunda önemli çalışmalar gerçekleştiren sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin yazılarından oluşmaktadır.

2017 yılında 117K037 numaralı kod ile kabul edilen "Toplumsal Cinsiyetin İnşası ve Kadın Folkloru: Balıkesir Örneği" isimli TÜBİTAK projesi kapsamında hazırlanan bu kitaptaki yazılar, 07.11.2018 tarihinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde yapılan "Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Folkloru Çalıştayı"nda sunulan bildirilerin genişletilerek veya yeniden tasarlanarak makale formuna dönüştürülmüş halidir. TÜBİTAK'a, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ne ve kitaba katkı sağlayan yazarlara teşekkür ediyoruz.

Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU
Çanakkale / 2019

Bu kitap, TÜBİTAK tarafından 117K037 numaralı "Toplumsal Cinsiyetin İnşası ve Kadın Folkloru: Balıkesir Örneği" adlı TÜBİTAK SOBAG 1001 projesi kapsamında desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş • i

İçindekiler • iii

Kolektif Kimlik Örüntüsü Entegrasyonu Biçimi Olarak Toplumsal Cinsiyet
Şeref Uluocak • 1

Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sanal Akrabalık İlişkilerinin İnşasında
Kadının İşlevi: Balıkesir Örneği
Berna Ayaz • 15

Toplumsal Cinsiyet Ekseninde 'Efsane'leşen Kadınlar
Derya Özcan • 27

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Eskişehirli Âşık Nurşah'ın Şiirleri
Üzerine Bir Değerlendirme
Aslı Büyükokutan Töret • 39

Kadın Folkloru Çalışmalarının Sürdürülebilirliği ve İşlevselliğine Dair Bazı
Öneriler
Mehmet Aça • 59

Kadın Folkloru Araştırmalarında Yöntem Sorunları
Mehmet Ali Yolcu • 65

"Toplumsal Cinsiyetin İnşası ve Kadın Folkloru: Balıkesir Örneği" Adlı
TÜBİTAK Projesi Üzerine Değerlendirmeler
Mustafa Aça • 73

Dil ve Cinsiyet: Trabzon Örneği Üzerine Bir Değerlendirme
A. Mevhibe Coşar • 85

Geleneksel Kültürün Korunması ve Kadın Emeginin Değerlendirilmesi:
Kastamonu İli Azdavay-Pınarbaşı Örneği
Adem Koç • 95

Kapalı Kapılar Ardındaki Tayyörlü Kadınlar
Yonca Altındal • 107

Kazak Geleneklerinde Görülen Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Modern
Kazak Edebiyatına Yansımaları ve Eleştirisi
Cemile Kınacı • 127

Yerli "Jeanne D'arc"lar, Mitleşen Kadınlar: Millî Kimlik Oluşumunda Ka-
dınların Yeri
Gülçin Oktay • 151

Kadın Merkezli Bir Ritüel Olarak “Hatim Kınası”: Çanakkale Örneği
Mustafa Dinç • 169

Kırsal Yörelerde Kadına Yönelik Şiddetin Sosyo-Kültürel ve Psikolojik
Nedenleri
İstek Buğru • 181

Kadının Görünür Kılınmasında STK’ların Rolü: Çanakkale ELDER-KDM
Örneği
Fatma Erdoğan • 187

“TOPLUMSAL CİNSİYETİN İNŞASI VE KADIN FOLKLORU: BALIKESİR ÖRNEĞİ” ADLI TÜBİTAK PROJESİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER*

Mustafa Aça*

1. Giriş

19. yüzyıldan itibaren özellikle Avrupa’da gelişen feminist bilinç, kadınların bağımlı bir cinsiyet grubu olmalarından hareketle ikinci cins konumuna indirgenmelerinin fark edilmesi ve bu durumun doğal nedenlere dayanmayıp kültürel gerekçelerle inşa edildiği noktasında bir tespate yönelmesi sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda akademi dünyasında kullanılan “toplumsal cinsiyet” terimi, biyolojik cinsiyetten farklı, sosyokültürel olarak belirlenen ve dolayısıyla içeriği toplumdan topluma olduğu kadar tarihsel olarak da değişebilen cinsiyet konumu ya da cins kimliğidir. Ayrıca bu terim, erkeklik ile kadınlık arasında toplumsal ve kültürel bakımdan eşitsizliğe gönderme yapmakta, kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların kültürel düzlemde kurulmuş yönlerine dikkat çekmektedir. Fakat bu terimin kapsamı, ilk ortaya çıkışından beri yalnızca bireysel kimliği ve kişiliği değil, aynı zamanda simgesel düzeyde erkeklik ve kadınlığın kültürel idealleri ile stereotiplerini, yapısal düzeyde ise kurumlar ve örgütlerdeki cinsel işbölümünü içine alacak kadar genişlemiştir (Yolcu 2016: 287, 292).

Türk folklor araştırmaları kapsamında doğrudan kadın folkloru başlığı altında olmasa da merkezinde kadınların yer aldığı kültürel-geleneksel süreçler tematik karakterde çalışılan konular arasında olmuştur. Ancak kadın folkloru bileşenlerin bütüncül bir perspektifle ele alan ve diğer kültür bilimi şubelerinin yöntem ve yaklaşımlarıyla ilişki kuran geniş tabanlı bir çalışma henüz gerçekleştirilmemiştir. Bu durum projenin temel motivasyon unsuru olmuştur.

---

* Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen 117K037 numaralı ve “Toplumsal Cinsiyetin İnşası ve Kadın Folkloru: Balıkesir Örneği” adlı proje kapsamında yapılan saha çalışmalarından elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

* Öğr. Gör. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon-Türkiye.

2. Proje Hakkında Bilgiler*

Proje ekibi, Doç. Dr. Mehmet Ali Yolcu (Yürütücü), Prof. Dr. Mehmet Aça (Araştırmacı), Dr. Mustafa Aça (Araştırmacı), Nilay Ağan (Bursiyer), Cem Meriç (Bursiyer) ve Selma Aybars'tan (Bursiyer) oluşmaktadır.

Projenin amaç ve hedefleri, konu ve kapsamı, yöntem ve özgün değeriyle ilgili bilgiler, proje öneri metninde de belirtildiği üzere şöyledir:

Projenin ana amacı, kadının cinsiyet kimliğiyle ilişkili folklor öğelerinin toplumsal cinsiyet olgusunun inşasındaki rolünü belirlemek ve cinsiyetle ilişkili kültürel kod ve örüntülerin toplumun yapısal işleyişine etkisini saptamaktır. Çalışma, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin güncel durumuna odaklanmakla birlikte bunlardaki muhtemel değişim ve dönüşümü nedenleriyle birlikte gözler önüne serebilmek için tarihsel ve ekonomik saikleri de ele almayı hedeflemiştir. Diğer yandan kadın folklorunun toplumun yapısal alt birimleri arasındaki işlevlerinin neler olduğu irdelenmiş ve böylece cinsiyet merkezli çatışma hatlarının ve gerilimlerin toplumsal uyum ve dengeye etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda mevcut cinsiyet statüleri ve rollerinin yaşama nedenlerinin bağımsız niteliklerinin belirlenmesinden çok kültürel parçalarla ilişkisi ve toplumsal yapı ve modelin işleyişindeki rolü değerlendirilmeye devam edilmektedir.

Belirtilen amaçlar doğrultusunda projenin hedefleri şunlardır: 1. Modern folklor araştırma yöntem ve araçları ile tespit edilen verilerden hareketle Balıkesir yöresinin zengin kültür çeşitliliği içinde kadın folklorunun yerini ve önemini somut verilerle ortaya çıkarmak. 2. Araştırma alanıyla ilgili sosyo-kültürel ve ekonomik tabanlı çalışmalara veri sağlamak. 3. Bundan sonra diğer bölgelerde yapılacak olan kadın folkloru çalışmaları için bilimsel ve işlevsel bir araştırma modeli oluşturmak. 4. Araştırma alanında toplumsal cinsiyet algısındaki değişimin nedenlerini belirlemek. 5. Alan araştırmasında kaynak kişi ve derleyici arasında cinsiyet merkezli etkileşimin boyutlarını görmek ve bu etkileşimin halk bilimi derleme yöntemleri üzerinde etkisini tespit etmek. 6. Somut Olmayan Kültürel Miras çalışmaları için konuyla ilgili envanter hazırlayarak veri altyapısı oluşturmak. 7. İlgili bakanlıklara gelecekle ilişkili kadın sorunu ile folklor ürünlerinin pazarlanması yoluyla kadının ekonomik hayata ve folklorik zenginliğin sunumu yoluyla da kültürel faaliyetlere yapabileceği katkılar hakkında rapor sunmak.

Projenin temel araştırma konusu, doğumdan itibaren başlayan insanın kültürlenme sürecinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyetin inşasında kadınlara

---

* Proje başvuru metni, yürütücü Doç. Dr. M. Ali Yolcu tarafından yazılmış olup 22.08.2016 tarihinde TÜBİTAK'a sunulmuştur. "Proje hakkında bilgiler" bu metinden özetlenerek aktarılmıştır.

rın üretmiş olduğu veya kadına özgü hale gelen folklor ürünlerinin rolünün tespit edilmesi ve incelenmesidir. Bu çalışma, farklı toplumsal ve kurumsal yapılarda yer alan kadın bireylere özgü halk kültürünün ve bu kültüre bağlı gelişen kategorik cinsel kimliklerin sosyokültürel yaşam ve toplumsal yapıların şekillenmesine ve böylece toplumun temel dinamiklerinin sürdürülmesine nasıl etki etmektedir, sorusuna cevap aramaktadır. Diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet örneğinde olduğu üzere kadınların ürettiği veya aktardığı folklor bağlamında ortaya çıkan kadın algısının kültürel tutunum ve esneklik içinde yeri ve önemi, erkeklige özgü geleneksel dünya görüşüyle bağın ne derecede sağlandığı, bu noktada değişkenlerin neler olduğu, cinsiyetler arasında keskin kültürel sınırların olup olmadığı, köy yerleşmeleri ile kentlerde yaşayan kadınlar arasında geleneksel halk kültürünün aktarımı ve toplumsal cinsiyet inşası hususunda farklılıkların olup olmadığı da sorgulanmaktadır.

Proje, kadın folkloru araştırmalarının içeriğiyle uyumlu biçimde aşağıda listelenen konularla sınırlandırılmıştır: 1. Halk mimarisinin (ev eşyası, araç gereçleri, yapım teknikleri vb.) kadına özgü kullanımları, mekânlara yüklenen cinsiyet algısıyla ilgili veriler (örneğin kahvehane, çeşme başları, kına evi vb. yerlerde cinsiyet tikelliği). 2. Hayvancılık, tarım, hayvansal ve tarımsal ürünler, halk ekonomisinin üretim, tüketim ve pazarlanması aşamalarında kadının etkisi. 3. Beslenme, sofraya düzeni, yemek saklama tekniklerinde kadına özgü ortaya çıkan halk mutfağı unsurları. 4. Kadınların üretmiş olduğu ölçme, tartma, hesaplama birimleri; zaman ve mesafe kavramları. 5. Kadınların bizzat içinde buldukları halk sanatları ve zanaatları. 6. Kadın giyim kuşamı ve kadınların süslenme tarzları. 7. Kadın merkezli halk bilgisi; kadın ocakçıların yaptığı halk hekimliği. 8. Halk hukuku içerisinde kadına yönelik uygulamalar (namus, töre, görenek vb.). 9. Kadınlar arasında yaşayan halk inançları, bu inançların erkek dünyasındaki halk inançlarıyla farkları. 10. Geçiş dönemlerinde (doğum, evlenme, ölüm) kadın ritüelleri ve uygulamaları. 11. Kalıp hareketler (tavırlar, jestler, mimikler), kalıp sözler ve sesler açısından kadınların erkeklerden ayrıldıkları noktalar. 12. Bayramlar, kadın toplantıları ve kadınlara özgü özel günler. 13. Geleneksel toplumlarda var olan dernek, kurum ve kuruluşlarda kadının yeri (komşuluk, tarikat vb.). 14. Ziyaret, türbe ve mezarlarda cinsiyetle ilişkili farklılıklar; kadınlar arasında yaşayan fal, büyü ve rüya yorumları. 15. Kadınların ürettiği ve icra ettiği halk edebiyatı ürünleri ve bunlarla ilgili sözlü anlatı geleneği. 16. Kadın halk müziği sanatçıları ve kullandıkları müzik aletleri; halk müziği icrasında cinsiyetin rolü. 17. Köy seyirlik oyunlarında kadının yeri. 18. Kız çocukların oynadıkları geleneksel çocuk oyunları ve oyuncakları, toplumsal cinsiyetin öğretilmesinde bu oyunların ve oyuncakların

rolü. 19. Kadınlara verilen adlarda ve lakaplarda toplumsal cinsiyetin izleri.
20. Uygulamalı halk biliminde kadın folklorunun yeri ve önemi.

Yukarıda 20 maddede zikredilen bu verilerin geleneksel yapılarda ortaya çıkan toplumsal cinsiyet inşasındaki rolü tartışılmaya ve feminist kurama bağlı geliştirilen toplumsal cinsiyet merkezli çözümleme yöntemleri ile toplumun yapısal parçalar halinde örgütlendiği yaklaşımdan hareket eden yapısal-işlevselci yöntemle bu veriler yorumlanmaya devam edilmektedir.

Konu, evren ve örneklem grubu açısından Balıkesir’le sınırlı tutulmuştur. Çünkü Balıkesir ili, Balkan ve Kafkas göçmenlerinden Yörük ve Manav gibi yerli topluluklara, Alevi, Sünni gibi dinsel cemaatlerden muhafazakâr ve seküler siyasal tercihlere sahip kitlelere kadar köylü/kentli ve cemaat/cemiyet çelişkileri taşıyan farklı toplumsal grupları içinde barındırmakta, bu yönüyle de Anadolu Türk nüfusunun bir örnekleme olabilecek özelliklere sahip görünmektedir. Ayrıca denize kıyı yerleşimlerden orman içi köylere kadar farklı yerleşim yeri tipolojisine sahip olan Balıkesir, coğrafya ve kültür etkileşimini göstermesi bakımından da spesifik bir ildir.

Projenin alan araştırmaları kapsamına dâhil edilen yerleşim birimlerinde yer alan nüfusun çeşitli değişkenler etrafında oldukça kozmopolit bir yapı arz ettiğini söylemek mümkündür. Örneğin aşağıdaki listede yer alan 56 köyün içinde Alevi Türkmen (Tahtacı, Çepni), Sünni Türkmen, Kafkas muhaciri (Çerkes, Gürcü vb.), Balkan muhaciri, Pomak, Tatar, Yörük, Manav gibi alt grup kimliğine sahip topluluklar yer almaktadır. Örneklem grubu, köy yerleşimi bakımından da denize kıyı, dağ, orman ve ova yerleşimi gibi çeşitliliğe sahiptir. Bu özellikler toplumsal cinsiyet inşasındaki değişimlerin karşılaştırılması noktasında önemli görülmüştür.

Projemiz, kadın folkloru ile cinsiyet kimliği arasında doğrudan bir ilişkinin var olduğu; yine kadın folklorunun kentsel ve kırsal kadının toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyet kimliğinin oluşumu, sürekliliği ve dönüşümü için gereken dinamikleri sağladığı hipotezinden hareket etmektedir. Bunun yanı sıra ortak ve uzlaşmış geleneklerden hareketle kadın folklorunun Türk kültürünün besleyici ve taşıyıcı bir ögesi olarak düşünülmesi çalışmanın bir diğer hipotezini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın özgün değeri, kullanacağı yöntem, kuramsal eğilimi, ülkemizin sorunlu alanlarından biri olan kadın politikaları üzerine katkı sağlayacak olması ve konunun kendisinden kaynaklanmaktadır. Diğer yandan çalışmanın folklorun yaratıcı ve icracılarının cinsiyeti ile tür ilişkisi üzerine uzun yıllardan beri tartışılabilen birtakım sorunlara saha çalışmasına dayanan verilerle eğilmeyi hedeflemesi de projenin özgün değeriyle ilişkilidir. Söz konusu çalışma, salt veri toplamanın ötesinde kentli ve köylü örneklem grupları üzerinde değerlendirme ve karşı-

laştırmalar yapmayı hedefleyen yönü; yapısal-işlevselci çözümleme noktasında folklorun örtük ve bozuk işlevlerine kadın folkloru temelinde eğilmeyi amaçlaması; boşanma, kadına şiddet gibi olgulara yönelik çözümler yapacak olması ile de dikkat çekicidir. Bu bağlamda bir saha araştırması niteliğini taşıyan bu çalışmanın kuramsal bakışı ve yöntemi ile literatüre kayda değer bir katkı sağlayacağı, kültür merkezli derinlemesine analizler için de bir kapı aralayacağı düşünülmektedir.

3. Proje Süreçleri

3. 1. Proje Öneri Süreci

2016 yılında TÜBİTAK'ın ilgili proje birimine sunulan proje önerimizde Balıkesir idari sınırları içindeki 1 merkez ve 19 taşra ilçesi merkezi haricinde bu geniş idari yapının tüm sosyal ve kültürel çeşitliliğini kucaklayacak şekilde 56 farklı örneklem sahası vurgulanmış; lokasyonlarda gerçekleştirilecek alan araştırma gün sayısı ise 114 gün olarak önerilmiştir. Araştırma gün sayısının lokasyon sayısının iki katından fazla tutulmasının temel amacı, alan çalışmalarının mümkün olduğunca çok yönlü ve derinlemesine gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Nitekim projemizin değerlendirme sürecinde yer alan panelistler tarafından hazırlanan değerlendirme raporunda da bu hususa vurgu yapılarak araştırma konu başlıklarının kapsamı ve projenin amaçları doğrultusunda alan araştırma gün sayısının daha da artırılması gerekliliği yolunda görüş bildirilmiştir. Projemizin kapsam ve amaçları açısından son derece önemli olan bu öneri teknik olarak dikkatlerden uzak tutulmuş; destekleyici kuruluş, proje onay sürecini müteakip uygun gördüğü bütçede, önerdiğimiz gün sayısının ve konuya dönük panelist grubun önerisinden farklı bir tasarrufla alan araştırma gün sayısını 47 günle sınırlı tutmuştur. 47 günlük alan araştırmasına göre belirlenen bütçe miktarı ile örneklem alanlarında günlük araştırma ziyaretleri gerçekleştirilebilmiş; mezkur zaruret karşısında aynı günde birden çok lokasyonda alan araştırmaları gerçekleştirilmesi zaruret halini almıştır. Ancak bu örneklem sahalarında ilave araştırmaları gerektiren hallerde öz kaynaklarla alan araştırmaları derinleştirilmeye çalışılmış; proje örneklem alanları dışındaki 40 civarında farklı lokasyonda daha alan araştırmaları gerçekleştirilmiştir.

3. 2. Literatür Tarama Süreci

Projenin kaynakların araştırılması sürecinde, iş takvimiyle uyumlu biçimde 3 aylık süreçte araştırma sahasındaki kadın folkloru araştırmalarına kaynaklık edebilecek türdeki tarihi ve güncel literatür taranmıştır. Konuyla ilgili folklor, tarih, psikoloji, sosyoloji, antropoloji gibi disiplinlerde yazılmış yerli ve yabancı araştırmacılarının eserlerinin yanı sıra bu kültürel olgunun tarihsel gelişimini anlamak için tarihsel kaynaklar da gözden geçirilmiştir.

Tespit edilen tarihi ve güncel literatürün tasnif edilerek araştırmanın ilgili bölümlerinde tartışılacak şekilde düzenlenmesiyle kaynak taramaları tamamlanmıştır. Yapılan bu literatür taramasına bağlı olarak konuyla ilgili tespit edilen verilerle araştırma sahasından elde edilen veriler çalışmanın inceleme kısmında kendi aralarında bağlamsal ilişkilendirmeler yapılarak değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Diğer yandan elde edilen sonuçlardan hareketle çalışmanın kimi bölümlerinde yer verilmek üzere grafiksel analizlerin hazırlıkları da devam etmektedir.

3. 3. Alan Araştırmaları Hazırlık Süreci

Alan araştırmalarında dönük hazırlıkların gerçekleştirildiği 2 aylık süreçte, alan araştırmasının gerçekleştirileceği yörelere dönük bilgi formları oluşturulması yer almaktadır. Bir araştırmanın doğasında her ne kadar nicel araştırma teknikleri ağırlıklı olarak yer alsada halk biliminin ve proje konusunun özelliği nitel araştırma tekniklerini kullanmayı gerektirmektedir. Bu noktada nitel araştırma, hak bilimi alan araştırması yöntemlerinden “katılımlı ve katılımsız gözlem” ve “derinlemesine görüşme (mülakat)” tekniklerini kapsamaktadır. Alan araştırmasından önce hazırlanan olan yarı-yapılandırılmış mülakat formları, genel nitelikte bir yol haritası niteliğindedir. Söz konusu formlar, alanda karşılaşılan yeni bilgiler paralelinde geliştirilmiş, kaynak kişilerin hafızaları ve verdikleri bilgiler ölçüsünde revize edilmiştir. Zira kültürel davranış ve tutum ölçülebilir, tekrarlanabilir ve deneyle sınanabilir nitelikte değildir. Bu açıdan projede sosyolojik türde anket formlarından yararlanılmamıştır. Konuyla ilgili istatistikî veriler ise yalnız olgunun biçimsel tasviri için kullanılmıştır. Türk halk bilimi araştırmalarında kaynak kişi çoğu kez kendi inisiyatifine göre davranmaktadır. Kaynak kişinin araştırmacı tarafından zorlanabileceği bir araç olmadığı için malzeme alabilmek için pozitif bir iletişim ve sempati geliştirilmesi gerekmektedir. Erkek araştırmacıların cinsiyeti nedeniyle bazı özel hususlarda kadın kaynak kişilerden bilgi alışının zorlandığı durumlarda projede yer alan kadın bursiyerler devreye girmişler ve böylece alan araştırmasının devamlılığı sağlanabilmiştir.

3. 4. Alan Araştırmaları Süreci

Balıkesir ilinin 20 ilçesi, 52 beldesi, 905 köyü vardır. 2015 yılı sonu itibarıyla güncellenen duruma göre ilin genel nüfusu yaklaşık 1.180.000'dir. Oluşmuş geniş bir evren grubu söz konusu olması nedeniyle Balıkesir yöresinde kadın folkloru araştırmaları için temsil gücü yüksek yerler tespit edilme ve farklı etnik ve sosyoekonomik kategorilerde yer alan kaynak kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Evren grubunun yaşadığı yerleşim birimlerinde ekonomik uğraşın büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayalı olması, kırsal

bölge özellikleri taşıması, köy ağırlıklı bir nüfusa sahip olması ortak özelliklerdir. Bununla birlikte kentli orta sınıf kadınlarla da yapılan görüşmeler toplumsal cinsiyet algısının değişimi noktasında projenin hedeflerine ulaşmada bize yardımcı olacak düzeydedir.

Projenin iş takviminde aralıklarla 6 aylık bir süreç içinde gerçekleştirileceği taahhüt edilen alan araştırmaları iki ayrı periyotta gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmalarına dönük hazırlıkların tamamlanmasını müteakip 25.01.2018 ve 03.02.2018 tarihleri arasındaki 10 günlük ilk alan araştırmaları kapsamında 11 farklı örneklem alanında alan araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Belirtilen alan araştırma tarih aralığı haricinde bu ikinci periyodu takip eden günlerde projenin örneklem grubundaki bu 11 yerleşim birimine ek olarak proje bütçesinden bağımsız biçimde, öz kaynaklar kullanmak suretiyle, 23 ayrı yerleşim biriminde daha proje bağlamı alan araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu ilk periyot ve onu takip eden öz kaynaklı ilave çalışmalar sonucunda ulaşım sağlanan örneklem alanları, görüşülen kaynak kişi cinsiyet grupları ve elde edilen verilerin nitelikleri aşağıdaki tablolarda ifade edilmiştir.

Tablo-1: 1. Periyot alan araştırması örneklem alanları listesi

<i>İlçe</i>	<i>Mahalle/Köy</i>
Altıeylül/Karesi	Merkez, Orhanlı, Paşaköy, Aliağa, Toybelen, Yenice, Kavakbaşı, Kesirven.
Balya	Kayalar, Akbaş, Kocabük.
Bandırma	Merkez, Emreköy, Dedeoba, Edincik, Gölyaka, Orhaniye, Yeni Sığırıcı, Yeni Ziraatli, Çepni
Bigadiç	Merkez, Akyar, Elyapan, Yolbaşı.
İvrindi	Mallıca, Gökçeyazı.
Kepsut	Piyade, Osmaniye, Gökköy, Nusret.
Sındırgı	İzzettin, Çaygören, Düğüncüler, Alacaatlı.
Susurluk	Söğütçayır.
<i>Toplam</i>	<i>34 örneklem alanı</i>

Tablo-2: 1. Periyot alan araştırması kaynak kişilerinin cinsiyet grupları

<i>Kaynak Kişi Sayısı</i>	<i>Kadın Kaynak Kişi Sayısı</i>	<i>Erkek Kaynak Kişi Sayısı</i>
122	101	21

Tablo-3: 1. Periyot alan araştırması sırasında tespit edilen veri grupları

Ses Kaydı (dk.)	Fotoğraf Kaydı (Adet)	Video Kaydı (dk.)
3.442	1.016	122

Alan araştırmalarının ikinci periyodunu oluşturan 16.07.2018 ve 22.08.2018 tarihleri arasında 37 günlük süreçte projenin örneklem grubunda yer alan 45 farklı lokasyonda alan araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Belirtilen alan araştırma tarih aralığı haricinde bu ikinci periyodu takip eden günlerde projenin örneklem grubundaki 45 yerleşim birimine ek olarak proje btcesinden bağımsız biçimde, öz kaynaklar kullanmak suretiyle, 10 ayrı lokasyonda daha proje bağlımlı alan araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmalarının ikinci periyodu ve onu takip eden öz kaynaklı ilave çalışmalar sonucunda ulaşım sağlanan örneklem alanları, görüşülen kaynak kişi cinsiyet grupları ve elde edilen verilerin nitelikleri aşağıdaki tablolarda ifade edilmiştir.

Tablo-4: 2. Periyot alan araştırması örneklem alanları listesi

İlçe	Mahalle/Köy
Altıeylül/Karesi	Merkez, Dallımandıra, Kutludüğün, Kurtdere.
Altınoluk	Merkez.
Ayvalık	Akçapınar, Türközü, amoba, Kırcalar.
Balya	Değirmendere, Hacıhseyin.
Burhaniye	Merkez, Tahtacı, Pelitky.
Bigadiç	Adalı, Alan, Kayalıdere, zgren.
Dursunbey	Merkez, Ericcek, Hacılar, Kavacık, Sarnıç.
Edremit	amcı, Hacıarslanlar, Tahtakuşlar, Beyoba, Mehmetalan.
Erdek	Çayağzı, Ormanlı.
Gömeç	Dursunlu
Gnen	Bayramı, Fındıklı, Sarıköy.
Havran	Kalabak.
İvrindi	Gmeli, Soğanbk.
Kepsut	Armutlu, Mehmetler.
Manyas	Çavuşköy, Kapaklı, Salur, Yaylaköy.
Marmara	Topağa.
Sındırgı	Kepez, Kocasinan, Gölcük, Merkez.
Savaştepe	Karapınar, Kongurca, Soğucak.
Susurluk	Bozen, Danaveli, Babaky
Toplam	55 rneklem alanı

Tablo-5: 2. Periyot alan araştırması kaynak kişilerinin cinsiyet grupları

Kaynak Kişi Sayısı	Kadın Kaynak Kişi Sayısı	Erkek Kaynak Kişi Sayısı
221	161	60

Tablo-6: 2. Periyot alan araştırması sırasında tespit edilen veri grupları

Ses Kaydı (dk.)	Fotoğraf Kaydı (Adet)	Video Kaydı (dk.)
5.045	4.065	510

Her iki periyotta projenin örneklem grubunda yer alan yerleşim birimlerinin dışında, öz kaynaklardan yararlanmak suretiyle, ilave olarak 33 farklı yerleşim biriminde alan araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde projeye ulaşılabilecek sonuçlara veri sağlayan örneklem çeşitlilik sayısı 89 ayrı örneklem alanına ulaşmıştır. İki ayrı periyotta projeye taahhüt edilen alan araştırmaları bağlamında proje ekibinin görev yerlerinden araştırma sahasına gidiş dönüşleri de dâhil olmak üzere toplam 18.682 km. mesafe kat edilmiştir. Proje bütçesinden bağımsız biçimde öz kaynaklarla gerçekleştirilen ilave alan araştırmaları süresince yaklaşık 2.500 km. mesafe kat edilmiştir. Örneklem alan grubundaki lokasyonlara ulaşım kiralama yoluyla temin edilen araçlar dışında proje ekibinin şahsi araçları ile gerçekleştirilmiştir.

3. 5. Proje Çalışmalarının Mevcut Durumu

Halk bilimi alan araştırması yöntemleri ile veri toplanmasından sonra tespit edilen malzemelerin tasnifi ve analizi yolunda çalışmalara geçilmiştir. Bu amaçla ilk olarak sesli ve görüntülü kayıtların deşifre edilmesi işlemi ve bu kayıtların modern arşivleme teknikleri kullanılarak arşivlenmesi işlemleri tamamlanmıştır. Kaynak kişilerin yöredeki sosyal ve ekonomik profilini ortaya koymak amacıyla elde edilen verilerden hareketle değerlendirmeler büyük oranda tamamlanmıştır. Projenin konu ve kapsam kısmında belirtilen folklor kadrolarına göre kadınların somut ve soyut kültür unsurlarına dönük malzemeler, toplumsal cinsiyet olgusunu temel alan feminist kurama bağlı analiz yöntemleri ile yapısal-işlevselci kuramsal yaklaşımlar doğrultusunda incelenmeye devam etmektedir. Bu incelemelerin tamamlanmasını müteakip projede taahhüt edildiği üzere, araştırmada derlenen bilgiler, önce kendi içinde, sonra yazılı kaynaklardan yararlanılarak Türk kültür coğrafyası içine giren toplumlarla karşılaştırılacaktır. Son olarak ulaşılan tüm sonuçlar proje konu bileşenleri sistematığı ile uyumlu şekilde nihai şekilde sonuç rapor haline getirilecektir. Söz konusu sonuç raporunda yer alan tespit ve değerlendirmeler genişletilmiş biçimleriyle bir kitap hâkline getirilerek ka-

muoyuna sunulacaktır. Proje ile ulaşılan verilerden hareketle hazırlanan çalışmaların son durumu ise şoyledir:

1. Mustafa Aa, “Geniş Aile Folklorunda Kuşaklar Arası Rekabetin Geleneksel Grnmlerine Balıkesir’den Bir rnek: Babamın Yanında ocuğumu Sevmem”, *IV. Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yeni Yönelimler Sempozyumu*, Tallinn/Estonya, 06-07 Temmuz 2018.

2. Mustafa Aa, “Balıkesir Yöresinde Eşlerin Birbirlerine Hitap Biçimlerinin Bir Türü zerine”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 2018, C. 4, S. 5, s. 155-165.

3. Mustafa Aa, “Balıkesir Kına Organizasyonu Firmaları -Hayal Satıcıları- zerine Halk Bilimsel Değerlendirmeler”, *Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 08-10 Kasım 2018, Çanakkale.

4. Mustafa Aa, “Balıkesir Yöresinde Gncellenmeye alışılan Geleneksel Bir Gelinlik: Balıkesir Pullusu”, *Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 08-10 Kasım 2018, Çanakkale.

5. Mehmet Ali Yolcu, “Türk Folklorunda Saçların Saklanmasına Yönelik Uygulamalar zerine”, *IV. Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yeni Yönelimler Sempozyumu*, Tallinn/Estonya, 06-07 Temmuz 2018.

6. Mehmet Ali Yolcu, “Bacılar ve Kardeşler: Toplumsal Yapı ve Söylem Açısından Alevi Ataerkilliği”, *Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 08-10 Kasım 2018, Çanakkale.

7. Mehmet Ali Yolcu, “Seçilmiş Topluluk” Teolojisi Bağlamında Alevi Etnogonisi ve Naciye Ana”, *Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 08-10 Kasım 2018, Çanakkale.

8. Mehmet Aa, “Dedem Korkut’un Dört Kadını İle Balıkesir’in üç Kadını Bağlamında Kadının Toplumsal Cinsiyet Kimliği”, *IV. Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yeni Yönelimler Sempozyumu*, Tallinn/Estonya, 06-07 Temmuz 2018.

9. Mehmet Aa, “Balıkesirli Kadınların Statü, Rol ve Cinsiyet Kimliği Algıları”, *Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 08-10 Kasım 2018, Çanakkale.

4. Sonuç ve Değerlendirmeler

Kırsal yerleşim birimlerinde nüfusun büyük oranda şehirlere yönelmesi bu alanların demografik yapısına ek olarak sosyo-kültürel özelliklerinde de donuklaşmaya ve dönüşüme yol açmıştır. Proje münasebetiyle ziyaret edilen kırsal yerleşimlerin % 80’inde yaş ortalaması 50’nin üzerindedir. Bu alanlar-

da kadın folklorunun çoğu bileşeni donuklaşma sürecine girmiştir. Özellikle üretim süreçleri bağlamında şekillenen kadın merkezli folklor ürünleri üzerinde bu etkiyi görmek mümkündür. Öte yandan kent odaklı hâkim popüler kültürün etkisiyle evlilik başta olmak üzere geçiş dönemleri etrafındaki geleneksel kültür mirası ciddi şekilde dönüşüme uğramış; kente oldukça uzak yerleşimlerde bile kına organizasyon firmaları ve onların popüler kültür vurgulu etkinlikleri takip edilir olmuştur. Kırsal yerleşim birimlerinde Türk folklorunun pek çoğu kadın icracılar tarafından icra edilen tür ve örneklerinde de büyük oranda donuklaşma ve kaybolma sürecine girilmiştir. Söylemelik ve anlatmalık karakterde sözlü edebiyat türlerinin sınırlı biçimde tespit edilebilmiş olmasının temelinde bu durum vardır.

Köylerde boşanma oranı geçmişe göre artış göstermiş; mevcut yasal düzenlemeler gereği sağlanan maddi desteklerin ekonomik karakterli garantör yönü dikkate alınarak genç ve orta yaşta çeşitli sebeplerle dul kalan kadınların yeniden evlenmeyi tercih etmedikleri müşahade edilmiştir. Kentsel alanlarda kadınların bu tercihi benimsemelerinin temelinde formel kamusal desteğe ek olarak kendi gereksinimlerini karşılayabilecekleri ekonomik özgürlüğe sahip olmaları da etkili olmaktadır.

Kadın ve erkek kaynak kişilerin mülakatlar sırasında aynı konuya birbiriyle çelişkiler içeren cevap verdikleri tespit edilmiştir. Örneğin kadının miras hakkının yöresel uygulamadaki yeri sorgulanırken erkek kaynak kişiler bu konuda oldukça adil davrandıklarını ifade ederlerken, pek çok kadın kaynak kişi bireysel tecrübelerinden hareketle bunun aksini ifade etmektedirler.

Örnekleme grubundaki lokasyonlarda geleneksel kadın giyim kuşam kültürüne özgü somut materyallerin önemli bir kısmı nostaljik birer öge olarak sandıklarda ve bohçalarda muhafaza edilmekte olup kullanımdan düşmüşlerdir. 1970'lerin ortalarına kadar kırsal yerleşimlerde takibi mümkün olan geleneksel karakterler taşıyan gündelik ve törenlik kadın kıyafetleri bu süreçten sonra yerini hızla kent hayatında takip edilen giyim üslup ve tarzına bırakmıştır.

Balıkesir'in çok katmanlı sosyal yapısı içinde yer alan kültürel ve etnik gruplar arasında kesin hatlarla ayrışmaların devam ettiği söylenebilir. Alevi (Tahtacı, Çepni) toplulukları ile Sünni (Yörük, Manav, Muhacir) toplulukları arasında kız alıp vermeme yolundaki tasarrufun istisnalar dışında devam ediyor olması bu hususun somut örneklerindedir. Söz konusu topluluklar arasındaki ayrışmanın referansları olarak vurgulanan inanç odaklı tasarruf ve yorumlar, geçmişe nispetle hızla değişen genel toplumsal algı ve kabullerle tezat oluşturmaktadır. İdeoloji temelinde geliştirilen inanç, eğitim ve

sosyal doku söylem ve politikaları bu tezati besleyen referanslar olarak kabul edilebilir.

Kadının sosyal statüsü, rolleri ve karşı cinsiyetle iletişimi konularında olması gerekenler üzerinde sıkça durulmasına bu hususun reel temsilleri hakkında çekimser davranan veya realiteyle uyumsuz tasvirler yapan geniş bir kaynak kişi kadrosu ile karşılaşılmıştır. Kadın erkek eşitliği, kadının bireysel ve ekonomik özgürlüğü, kadına şiddet, mülkiyeti paylaşma (miras), cinsellik, erkek egemen toplulukta kadın olma gibi pek çok konuda kaynak kişilerin belirtilen şekilde tavır sergiledikleri müşahade edilmiştir. Araştırmacılar da bu kanaatin ortaya çıkmasında karşıt bireysel ifadeler ve çoklu odak grup mülakatları sırasındaki tartışmalı ve çelişkili beyanlar etkili olmuştur.

Örnekleme alanları içinde kadın erkek ilişkileri özelinde yapılan mülakatlarla kadına yönelik şiddetin sadece kırsal yerleşimlerde değil, kentsel alanlarda da görüldüğü tespit edilmiştir. Araştırma sahasının sosyo-kültürel ve etnik çeşitliliği içinde yer alan Çerkez, Adige toplulukları ile Kazdağları hattında mukim olan Alevi Tahtacı Türkmen toplulukları arasında toplumsal ve inançsal kabuller sebebiyle kadına yönelik şiddetin diğer alanlara göre çok daha sınırlı olduğu anlaşılmıştır. Mezkur topluluklar arasında kadının anlam ve önemi sosyal ve kültürel hayatın tüm süreçlerinde açık biçimde takip edilebilmektedir.

Alan araştırmaları sırasında dikkati çeken bir diğer husus da kadınların kendi sosyal rol ve statüleri ile görev ve sorumlulukları gibi alanlarda erkek egemen bakışı benimsemiş olmalarıdır. Örneğin erkeklere sorulan “İdeal kadın kimdir?” sorusuna verilen cevaplar, kadınların cevapları neredeyse aynı olması bu değerlendirmenin somutlanmasına dönük örneklerden sadece birisidir. Erkeğin kadını tanımlama ve kabullenme kriterlerinin kadın tarafından da cinsiyet kimliğinin olmazsa olmazları olarak benimsendiği söylenebilir.

Kaynaklar

Yolcu, M. A. (2016). “Halk Bilimi Araştırma Kuram ve Yöntemleri”. *Halk Bilimi El Kitabı*. (Ed. M. Aça). Konya: Kömen Yayınları, s. 224-306.